

Vincas Bartusevičius - mokslininkas, neleidęs nugrimzti į praeitį išeivijos istoriniam palikimui

Daiva DAPKUTĖ

2021 m. liepos 16 d. Vilniuje, Lietuvos Respublikos prezidentūroje, buvo įteikti šių metų Globalios Lietuvos apdovanojimai už Lietuvos vardo garsinimą pasaulyje. Pats įteikimas (išskyrus prieš renginį kilusį nemenką triukšmą kai kuriems laureatams atsisakius iš Prezidento priimti apdovanojimą) praėjo gana tyliai ir nesulaukė platesnio visuomenės susidomėjimo ar žiniasklaidos dėmesio. Šią dieną renginio globėjas Prezidentas Gitanas Nausėda įteikė Globalios Lietuvos apdovanojimus keturiems iš septynių šiemet išrinktų laureatų: Jungtinės Karalystės lietuvių bendruomenės laikinai pirmininkei Alvijai Černiauskaitei, urbanistei Elenai Archipovaitei, Italijos lietuviams Elzei Di Meglio ir Aurelijai Orlovai ir Vokietijos lietuvių bendruomenės garbės nariui a. a. Vincui Bartusevičiui, kuriam po mirties skirtas apdovanojimas už viso gyvenimo nuopelnus Lietuvos kultūrai ir visuomeniniam gyvenimui. „Geriau vėliau negu niekad“, - pasakytų lietuviai, tačiau neretai norėtusi, kad, pamiršę šį lietuvišką posakį, Lietuvai nusipelnčius žmones prisimintume ir įvertintume ne tik tuomet, kai jie išeina iš šio pasaulio.

Lietuvos Respublikos Prezidentas Gitanas Nausėda perduoda apdovanojimą Vinco Bartusevičiaus žmonai Onai Bartusevičienei ir sūnui Tomui Bartusevičiui (nuotraukoje). LR Prezidento kanceliarijos/R.Dačkaus nuotr.

Vincą Bartusevičių (1939–2020) drąsiai galima būtų vadinti ne tik Vokietijos, bet ir viso pasaulio lietuviu, visą gyvenimą paskyrusiu lietuviybės puoselėjimui išsivijoje. Jo vardas gana plačiai žinomas tiek Lietuvoje, tiek išsivijoje. Daugeliui jis atpažįstamas ne tik kaip visuomenininkas, ilgametis Vokietijos lietuvių bendruomenės darbininkas, pedagogas, bet ir kaip mokslininkas, istorikas, ne tik rinkęs, saugojęs, bet ir tyrinėjęs Vokietijos lietuvių istorinį paveldą. Galima sakyti, Vokietijos lietuvių bendruomenei pasisekė – nedaug lietuvių bendruomenių pasaulyje galėtų pasigirti savo gretose užauginusios profesionalių istorikų, tyrinėjusių lietuvių diasporos istoriją ir neleidusių nugrimzti į praeitį išsivijos istoriniam palikimui.

Vincas Bartusevičius priklausė vadinamajai DP (*displaced persons* – perkeltieji asmenys) kartai, priverstai Lietuvą palikti Antrojo pasaulinio karo pabaigoje. Jis gimė 1939 m. birželio 4 d. Bartninkų valsčiuje, Vilkaviškio apskrityje. 1944 m. baigiantis karui ir artėjant sovietų kariuomenei, būdamas 5 metų su tėvais turėjo palikti Lietuvą ir trauktis į Vokietiją. Vinco vaikystė prabėgo karo pabėgėlių DP stovyklose Vokietijoje, čia 1950 m. jis baigė Liubeko-Mėzeno (*Lübeck-Meesen*)

stovyklos lietuvių pradžios mokyklą.

Blėstančios pokario viltys greitai sugrižti į nepriklausomą Lietuvą po karo Vokietijoje atsidūrusius lietuvius skatino galvoti apie ateitį, pasirūpinti savo ir savo artimųjų likimu, kurti savo gyvenimą svetur. Susidarius galimybėms iš Vokietijos DP stovyklų emigruoti į kitus kraštus, dauguma lietuvių tuo pasinaudojo kituose kraštuose matydami saugesnį, geresnį savo ir savo šeimų gyvenimą. Iš Vokietijos DP stovyklų 1948–1950 m. lietuviai išsibarstė po visą pasaulį: Kanadą, JAV, Australiją, Europą, Pietų Amerikos valstybes. Tačiau dalis vyresnio amžiaus, silpnos sveikatos lietuvių negalėjo ar nenorėjo emigruoti iš Vokietijos. Tarp jų buvo ir Bartusevičių šeima – dėl tėvo sveikatos šeima negalėjo išvykti ir visam gyvenimui liko Vokietijoje.

Daugumai to meto Vokietijoje likusio jaunimo būtų buvę sunku (ar visai neįmanoma) pasiekti aukštesnį išsilavinimą. Nors mokslas Vokietijoje buvo nemokamas, retas iš čia pasilikusių karo pabėgėlių gerai mokėjo vokiečių kalbą, dauguma šeimų vertėsi gana sunkiai, neturėjo darbo, santaupų, buvo ligonių ar vyresnio amžiaus žmonių. Tad ekonomiškai sunkiai besiverčiančios lietuvių šeimos pirmiausia rūpinosi, kad jų vaikai išmoktų amato, įgytų praktišką specialybę ir greičiau užsidirbtų duoną. Todėl Vokietijos lietuvių bendruomenės įkurta Vasario 16-osios gimnazija su bendrabučiu (kuriame galėjo gyventi iš bet kur atvykę už mokslą ir išlaikymą bendrabutyje dažnai negalinčių sumokėti tėvų vaikai) buvo svarbus ir toliaregiškas žingsnis, pagelbėjęs ne vienam lietuviui pokario metais įgyti išsilavinimą ir pasiekti aukštesnį mokslą. Vasario 16-osios gimnazija, 1954 m. perkelta į Hiutenfeldą, greitai tapo dvasiniu, kultūriniu Vokietijos ir visos Europos lietuvių veiklos centru.

Dr. Vincas Bartusevičius per parodos „Lietuviškoji leidyba Vakarų Europoje 1944–1952 m.“ atidarymą LR Seime, 2015 m. LNB nuotr.

Vincas Bartusevičius taip pat mokėsi Vasario 16-osios gimnazijoje Hiutenfelde ir 1959 m. ją baigė. Vėliau pasirinko, kaip dabar sakytume, ne itin praktišką specialybę – Miuncheno ir Tiubingeno universitetuose jis studijavo sociologiją, istoriją ir psichologiją. 1966 m. baigė studijas ir įgijo sociologijos magistro laipsnį. Dar mokydamasis gimnazijoje aktyviai įsitraukė į organizacinę, visuomeninę veiklą: darbavosi moksleivių ateitininkų organizacijoje, vėliau dalyvavo Vokietijos studentų ateitininkų, Lietuvių studentų sąjungos veikloje. 1960–1970 m. buvo Vokietijos lietuvių studentų ateitininkų sąjungos (VSAS) pirmininkas ir sąjungos laikraščio „Ateitin!“ redaktorius, Vokietijos lietuvių studentų sąjungos (VLSS)

narys, laikraščio „Jaunimo žodis“ redaktorius.

Baigęs mokslus 1967 m. V. Bartusevičius pradėjo dirbti Vasario 16-osios gimnazijoje Hiutenfelde, keletą metų, iki 1974 m., gimnazijoje dėstė istoriją ir visuomenės mokslus. Kartu 1967–1968 m. buvo Vokietijos lietuvių bendruomenės (VLB) valdybos reikalų vedėjas, 1968–1974 m. Vasario 16-osios gimnazijos kuratorijos reikalų vedėjas; vėliau, 1982–2010 m., Fondo Vasario 16-osios gimnazijai remti valdybos vicepirmininkas. Nuo 1974 m. dėstė Vitlicho apskrities mokyklose istoriją, visuomenės mokslus ir ekonomiką, nuo 1981 m. iki išėjimo į pensiją 2003 m. – Reino-Pfalco krašto policijos mokykloje psichologiją, sociologiją ir visuomenės mokslus.[\[1\]](#) Buvo Reino-Pfalco krašto istorijos ir visuomenės mokslo mokytojų sąjungos narys, steigėjas (įsteigta 1982 m.) ir dešimt metų – valdybos narys.

Vinco Bartusevičiaus vardas neatsiejamai susijęs su Vasario 16-osios gimnazijos, Vokietijos lietuvių bendruomenės ir Lietuvių kultūros instituto istorija. Visą gyvenimą jis aktyviai dalyvavo Vokietijos lietuvių bendruomenės (VLB) veikloje, beveik 40 metų buvo renkamas į VLB tarybą, 1980–1981 ir 1982–2010 m. buvo valdybos narys ir vicepirmininkas, VLB leidžiamo žurnalo „Informacijos“ redaktorius (1967–1968 ir 2003–2009). Itin rūpinosi jaunosios kartos tautiniu ugdymu, įtraukimu į bendruomenės veiklą. Įvertinant jo darbus ir nuopelnus bendruomenei 2010 m. kovo 20 d. V. Bartusevičius išrinktas Vokietijos lietuvių bendruomenės garbės pirmininku.

Bartusevičius buvo vienas pagrindinių iniciatorių, 1981 m. Hiutenfelde drauge su kitais bendraminčiais (Kajetonu J. Čeginskiu, Jonu Norkaičiu, Viliu Lénertu ir kt.) įsteigusių Lietuvių kultūros institutą (LKI), tapusį moksliniu bei kultūriniu dviejų tautų, lietuvių ir vokiečių, bendradarbiavimo centru. Beveik keturis dešimtmečius nuo pat LKI įkūrimo iki savo mirties Bartusevičius buvo šio instituto direktorius. Apmokamų etatinių darbuotojų Lietuvių kultūros institutas niekad neturėjo, visas darbas buvo atliekamas savanoriškai, be jokio užmokesčio, todėl daugumą darbų atlikdavo pats direktorius. Reikėjo ne tik pasirūpinti LKI archyvo kaupimu bei išsaugojimu, surasti bendradarbių ir savanorių talkininkų, bet ir rasti lėšų LKI veiklai, suvažiavimų rengimui, knygų ir „LKI suvažiavimo darbų“ leidybai. Į kasmetinius iki šiol rengiamus LKI suvažiavimus, mokslines konferencijas susirinkdavo ne tik vietos lietuvių bendruomenės nariai, bet ir atvykdavo vokiečių mokslininkai (tyrinėjantys lietuvių istoriją, kultūrą, politologiją ar besidomintys šiomis temomis), o Lietuvai atgavus nepriklausomybę – ir

mokslininkai iš Lietuvos. Ilgus metus V. Bartusevičius rūpinosi suvažiavimų rengimu, konferencijų programa, suvažiavimo finansiniais reikalais, buvo LKI leidžiamų mokslinių leidinių leidėjas ir redaktorius.

Visą savo gyvenimą V. Bartusevičius ne tik rūpinosi Vokietijos lietuvių bendruomenės likimu, bet ir kaupė, saugojo ir tyrinėjo lietuvių istorinį palikimą Vokietijoje. Skaitė paskaitas istorinėmis temomis Europos lietuviškųjų studijų savaitėse (ELSS), LKI suvažiavimuose, įvairiose Vokietijos ir Lietuvos mokslo konferencijose, kongresuose, paskelbė daugybę straipsnių spaudoje, vienas ir su kitais autoriais išleido ir parengė ne vieną knygą lietuvių ir vokiečių kalbomis.^[2] 1999 m. už apgintą disertaciją „Lietuviai pabėgėliai Vokietijoje 1944–1951 m.“ Vilniaus universitetas jam suteikė humanitarinių mokslų daktaro laipsnį. Už mokslinius darbus ir visuomeninę veiklą V. Bartusevičius ne kartą buvo apdovanotas įvairiais ordinais ir apdovanojimais: 1999 m. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Riterio kryžiumi; 2005 m. už nuopelnus LKI ir tautų draugystės Europoje skatinimą – Reino-Maino Pietų Heseno regiono Garbės žymeniu; 2005 m. Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės „Garbės aukso ženklų“; 2014 m. už nuopelnus garsinant Lietuvos vardą, puoselėjant ir plėtojant Lietuvos ir Vokietijos tarpvalstybinius santykius – Užsienio reikalų ministerijos „Lietuvos diplomatijos žvaigžde“. 2015 m. jam įteikta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Mokslo premija, skiriama užsienio lietuviams mokslininkams už viso gyvenimo nuopelnus mokslui ir pasiekimus mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros veikloje humanitarinių ir socialinių mokslų srityse. Šiais 2021 metais (jau po mirties) V. Bartusevičiui už ilgametę mokslinę ir bendruomeninę veiklą, Lietuvių kultūros, švietimo ir istorinės atminties puoselėjimą įteiktas Globalios Lietuvos apdovanojimas „Už viso gyvenimo nuopelnus“^[3].

Svarbiausi V. Bartusevičiaus moksliniai darbai buvo skirti Vokietijos lietuvių istorijai. Neretai istorikams, bandantiems iš archyvinių dokumentų atkurti istorinę praeitį, pritrūksta praktinio tikrovės pajautimo, smulkių elementų, kurie, neturint atitinkamos patirties toje tiriamoje bendruomenėje, paprasta akimi gali būti nematomi. Šiuo atveju situacija priešinga – Vokietijos lietuvių istoriją tyrinėjantis istorikas, kruopščiai ir netgi pedantiškai fiksuojantis istorinius įvykius ir be išankstinių simpatijų ar antipatijų vertinantis iš įvairių lietuviškų ir vokiškų šaltinių surinktus duomenis, tuo pačiu metu buvo minimų įvykių liudytojas, dalyvis

ar netgi kūrėjas, iš arti matęs Vokietijos lietuvių bendruomenės darbus, bendruomenės pasiekimus, pakilimus ir nuosmukius. 2012 m. jis išleido knygą „Lietuviai DP stovyklose Vokietijoje 1945–1951“, kurioje pasitelkęs gausią archyvinę medžiagą ir įvairius literatūros šaltinius analizavo karo pabėgėlių visuomeninį, kultūrinį, socialinį, politinį gyvenimą DP stovyklose. Daug kam Lietuvoje ir Vokietijoje buvo ne paslaptis, kad paskutiniu metu jis rašė šios knygos tęsinį – Vokietijos lietuvių bendruomenės istoriją po 1950 m. Visi nekantriai laukė šios knygos pasirodymo, deja, 2020 m. balandžio 21 d. netikėta žinia apie V. Bartusevičiaus mirtį, nutraukusią pradėtą darbą.

Šeimos ir Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išeivijos instituto pastangomis likęs knygos rankraštis iškeliauo į leidyklą ir šių metų rudenį turėtų pasiekti skaitytojus. Ši paskutinė V. Bartusevičiaus knyga – istorinis pasakojimas apie Vokietijos lietuvius 1950–1990 m., jų bendruomeninę, politinę, kultūrinę veiklą, tautinio tapatumo išsaugojimo ir jaunosios kartos ugdymo problemas, pastangas išlaikyti vienintelę pasaulyje lietuvių Vasario 16-osios gimnaziją, ryšius su gimtuoju kraštu, paramą nepriklausomybę atgavusiai Lietuvai. Bėlieka tikėtis, kad šis paskutinis Bartusevičiaus darbas dar vienu istoriniu pasakojimu papildys didelę ir įvairiaspalvę pasaulio lietuvių žemėlapiu mozaiką, o galbūt netgi paskatins jaunesnius kolegas perimti ir tęsti jo pradėtus Vokietijos istorijos darbus.

[1] Kislych-Šochienė Evelina. Netikėtai išėjo unikali asmenybė, bendruomenės ašis – dr. Vincas Bartusevičius. In memoriam dr. Vincui Bartusevičiui (1939–2020). *VLB informacijos*, 2020 gegužė, Nr. 5, p. 4–8. Interneto prieiga: https://issuu.com/vlbe/docs/informacijos_web_5_2020; Žeimantas Vytautas. Vokietijoje mirė išeivijos spaudos leidėjas, redaktorius, pedagogas, daktaras Vincas Bartusevičius. *Lietuvos žurnalistų sąjunga*, 2020 04 23. Interneto prieiga: http://www.lzs.lt/lt/naujienos/tylos_minute/vokietijoje_mire_iseivijos_spaudos_leidejas_redaktorius_pedagogas_daktaras_vincas_bartusevicius.html.

[2] Bartusevičius Vincas. *Lietuvių kultūros instituto uždaviniai ir darbai*. Lampertheim: Lietuvių kultūros institutas, 1982; Bartusevičius Vincas. *Entwicklungen in Litauen, 1988–1989*. Lampertheim: Litauisches Kulturinstitut, 1989; Bartusevičius Vincas. *Entwicklungen in Litauen, 1990–1991*. Lampertheim: Litauisches Kulturinstitut, 1992; Bartusevičius Vincas. *Entwicklungen in Litauen, 1992–1993*. Lampertheim: Litauisches Kulturinstitut, 1994; Bartusevičius Vincas. *Entwicklungen in Litauen, 1994–1997*. Lampertheim: Litauisches Kulturinstitut,

1997; Bartusevičius Vincas. *Lietuviai tremtiniai Vokietijoje 1944-1950*. Lampertheim: Litauisches Kulturinstitut, 1993; *Holocaust in Litauen: Krieg, Judenmorde and Kollaboration im Jahre 1941* [herausgegeben von Vincas Bartusevičius, Joachim Tauber und Worfram Wette; mit einem Geleitwort von Rafl Giordano]. Köln: Böhlau, 2003; Bartusevičius Vincas. *50 Europos lietuviškųjų studijų savaitė*. Lampertheim: Litauisches Kulturinstitut, 2007; Bartusevičius Vincas. *Diplomatija be diplomatų. Lietuvių išėivių ir vokiečių santykiai 1949-1991*. Lampertheim: Litauisches Kulturinstitut, 2008; *Iš priklausomybės - į nepriklausomybę. Aus der Unfreiheit zur Freiheit*. Sud. Vincas Bartusevičius, Rimantė Černiauskaitė. Klaipėda: Vėjasparnis, 2008. *Lietuvių pėdsakai Vokietijoje = Litauische Spuren in Deutschland*. Sud. Vincas Bartusevičius, Vilma Mikutavičiūtė. Lampertheim: Litauisches Kulturinstitut, 2009; Bartusevičius Vincas. *Lietuviai DP stovyklose Vokietijoje, 1945-1951*. Vilnius: Versus aureus, 2012; *Lietuviai Liubeke, 1945-2015 = Litauer in Lübeck, 1945-2015* [leidinys Liubeko lietuvių bendruomenės Vokietijoje 70-mečiui]. Sud. Vincas Bartusevičius. Vilnius: Jusida, 2015; *Vokietijos lietuviai, 1983: asmenys, organizacijos, įstaigos*. Sud. Vincas Bartusevičius. Lampertheim: Lietuvių kultūros institutas, 1983; *Vokietijos lietuviai: asmenys, organizacijos, įstaigos*. Sud. Vincas Bartusevičius. Lampertheim: Lietuvių kultūros institutas, 1983-1985.

[3] LRT televizijos laida „Labas rytas, Lietuva“, LRT.lt 2021.01.14 Interneto prieiga:

<https://www.lrt.lt/lituanica/pasaulio-lietuviu-balsas/753/1320108/uz-viso-gyvenimo-nuopelnus-globalios-lietuvos-apdovanojimas-po-mirties-skirtas-dr-vincui-bartuseviciui>.

Projektas „Pasaulio lietuviai ir Lietuva“

www.pasauliolietuvis.lt

Jei norėtumėte publikuoti straipsnį prašome nekeisti straipsnio pavadinimo, nurodyti informacijos šaltinį, autorių ir projekto pavadinimą.